Урок. Текст: будова, стилістика та редагування

Урок засвоєння нових знань і формування вмінь (комбінований) · 45 хв

«Не можна писати високим стилем про дрібниці» — С. Моем

Проблемне питання уроку: Чому текст, у якому всі речення побудовані правильно, може виявитися невдалим і як це помітити та виправити під час редагування?

Мета

Знаннєві	Діяльнісні	Ціннісні
• Учень/учениця називає чотири ознаки тексту (зв’язність, комунікативність, членованість, інформативність) і п’ять його компонентів. • Учень/учениця записує в зошит основні ознаки наукового стилю й розрізняє стилістику мови та стилістику мовлення. • Учень/учениця називає послідовність кроків редагування тексту.	• Учень/учениця визначає в уривку основну думку, настрій, мету та адресата. • Учень/учениця знаходить у тексті слова, що порушують єдність стилю, і виправляє їх. • Учень/учениця редагує речення за алгоритмом і пояснює, чому він змінив кожне слово.	• Учень/учениця усвідомлює значення єдності стилю та редагування для того, щоб його текст зрозуміли й прийняли читачі. • Учень/учениця усвідомлює, що вибір слів залежить від мети висловлювання та адресата.

Базові поняття і терміни

текст, зв’язність, членованість, стилістика мовлення, єдність стилю, редагування.

Форми роботи

- Фронтальна бесіда (мозковий штурм на актуалізації)
- Робота з текстом підручника
- Робота в парах із таблицею будови тексту
- Редагування речень і уривка
- Самостійна письмова відповідь на проблемне питання

Обладнання та реактиви

- Підручники з української мови для 10 класу авторів Бондаренка, Ющука, Заболотного (параграф 15 про текст)
- Картка «Будова тексту» з порожніми колонками для парної роботи
- Слайд із трьома прикладами для мотивації та уривком про грозу
- Картки з алгоритмом редагування тексту з чотирма кроками
- Роздруківка речень для закріплення (по одній на пару)

Демонстрації

- Уривок про грім і блискавку з рядком «Як полосне через усе небо, як цвьохне прямо перед очима» поруч із рядком «Щосекунди в землю вдаряє 100 розрядів блискавок» — помічаємо, що в одному тексті поєднано емоційний художній і сухий науковий виклад
- Уривок О. Олеся «О слово рідне! Будь мечем моїм! Ні, сонцем стань!» — помічаємо, що образи меча, сонця й дощів підсилюють основну думку про потребу утвердження рідного слова
- Слайд з алгоритмом редагування тексту — помічаємо, що спочатку перевіряють слова й речення, а вже потім стиль
- Речення «Територія України є неподільною і недоторканною» — помічаємо, що воно узагальнене й офіційне, без розмовних слів

Міжпредметні зв'язки

- Фізика і географія — уривок про грім і блискавку, перевірка його на відповідність науковому стилю
- Історія — Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року як зразок офіційно-ділового тексту
- Література — уривок «О слово рідне!» О. Олеся для визначення думки, настрою й мети тексту

Місце уроку в темі

Попередній урок: Стилі мовлення, їх призначення, сфери використання та мовні ознаки (розмовний і науковий стилі).

Наступний урок: Офіційно-діловий стиль і стилістичний аналіз тексту за схемою відповідного стилю.

Безпека

- Під час парної роботи учні розвертаються на сидіннях, не пересуваючи парти, а сумки прибирають із проходів.

- Проєктор і ноутбук підключає лише вчитель, шнури проходять уздовж стіни й не перетинають прохід.
- Під час роботи з роздруківками й картками учні не залишають аркуші на підлозі, щоб ніхто не послизнувся.
- Інтернет на уроці не використовують, телефони лежать у сумках, щоб не відволікатися від роботи з текстом.

Структура уроку

1. Організаційний момент — 1 хв
2. Актуалізація — 5 хв
3. Мотивація — 3 хв
4. Вивчення нового — 21 хв
5. Закріплення — 9 хв
6. Рефлексія — 4 хв
7. Домашнє завдання — 2 хв

Хід уроку

Організаційний момент 1 хв

Учитель: Вітається з класом, перевіряє готовність до уроку, оголошує тему «Текст: будова, стилістика та редагування» і записує її на дошці.

Учні: Вітаються, готують підручники та зошити, записують тему уроку.

Учитель нагадує, що сьогодні учні зможуть сказати, з чого складається текст, чому слова мусять відповідати стилю й як відредагувати написане. Дата й тема записуються в зошити.

Актуалізація 5 хв

Учитель: Проводить мозковий штурм. Читає запитання по черзі, дає на кожне хвилину подумати, потім відкриває правильну відповідь на слайді.

Учні: Кожен учень письмово в зошиті одним рядком відповідає на кожне запитання, потім звіряє з відповіддю на слайді й виправляє.

Запитання 1. Які стилі мовлення виділяють? Відповідь. Книжні стилі (науковий, художній, офіційно-діловий, публіцистичний) і розмовний стиль. Запитання 2. Для якого стилю характерний діалог? Відповідь. Для розмовного, а для решти чотирьох стилів характерний монолог. Запитання 3. Що вивчає стилістика мови? Відповідь. Стилістичні ресурси всіх мовних рівнів і виражальні можливості мовних одиниць. Запитання 4. Що вивчає стилістика мовлення? Відповідь. Використання стилістичних засобів мови в мовленнєвій діяльності. Запитання 5. Які типи мовлення характерні для наукового стилю? Відповідь. Опис і роздум, рідше розповідь.

Мотивація 3 хв

Учитель: Показує на слайді три приклади з протиріччям, ставить запитання до кожного, наприкінці формулює проблемне питання й нагадує епіграф.

Учні: Дивляться на приклади, коротко відповідають усно, записують проблемне питання.

Приклад 1. У науковій замітці про грозу після слів «Щосекунди в землю вдаряє 100 розрядів блискавок» стоять слова «Як полосне через усе небо, як цвьохне прямо перед очима». Усі речення правильні. Чи добре це звучить разом? Приклад 2. Якби в Акті проголошення незалежності України замість слів «Територія України є неподільною і недоторканною» стояло «Ат! Одчепись од мене», чи сприйняли б його як офіційний документ? Приклад 3. Про ту саму подію ми по-іншому розповідаємо батькам, по-іншому друзям і ще по-іншому малознайомій людині. Чому? Проблемне питання. Чому текст, у якому всі речення побудовані правильно, може виявитися невдалим і як це помітити та виправити під час редагування? Епіграф. «Не можна писати високим стилем про дрібниці» (С. Моем). Чекаємо від учнів думку, що слова мають відповідати стилю, меті й адресатові.

Вивчення нового 21 хв

Учитель: Організовує три активності по 7 хвилин, ставить запитання, показує демонстрації поруч із тим, що вони пояснюють, перевіряє таблицю та алгоритм.

Учні: Працюють із текстом підручника, заповнюють таблицю в парах, складають алгоритм редагування й застосовують його до уривка.

Активність 1. Робота з текстом підручника, Ющук, параграф 15, с. 61–62, і Заболотний, параграф 15, с. 62–63. Учні читають означення тексту й формулюють його. Очікувана відповідь. Текст є сукупністю речень, об’єднаних у тематично й структурно завершену цілість, що передає певну інформацію (Ющук, с. 61). Учні виписують до таблиці ознаки тексту (Заболотний, с. 62–63) і компоненти тексту (Ющук, с. 61–62). Ознаки. Зв’язність, комунікативність, членованість, інформативність. Компоненти. Думки, образи, настрій, мета, зорієнтованість на читача або слухача. Демонстрація. Уривок О. Олеся «О слово рідне! Будь мечем моїм! Ні, сонцем стань!». Запитання. Яка основна думка? Відповідь. Потреба утвердження рідного слова на рідній землі. Який настрій? Відповідь. Рішучий, піднесений, світлий. Яка мета? Відповідь. Переконати читача в життєдайній силі рідного слова й у потребі плекати його (Ющук, с. 62). Продукт. Заповнені колонки таблиці «Ознаки» і «Компоненти». Активність 2. Спостереження за прикладами в парах. Учні порівнюють два уривки з тексту про грозу і з Акта проголошення незалежності та заповнюють колонку «Стиль» за ознаками наукового стилю (Бондаренко, с. 19). Ознаки наукового стилю. Інформативність, об’єктивність, точність, узагальненість, логічна чіткість, доказовість, послідовність. Мовні ознаки. Типи мовлення опис і роздум, абстрактна лексика, слова-терміни, складні речення. Запитання. Що спільного й відмінного в уривках? Відповідь. Обидва узагальнені, але в науковому тексті є терміни, цифри й безсторонній виклад, а в Акті з’являються урочисті обороти («урочисто проголошує») та перелік підстав. Рядок «Як полосне через усе небо, як цвьохне прямо перед очима» належить до художнього стилю і порушує єдність стилю наукового тексту (Бондаренко, с. 19–20). Продукт. Колонка «Стиль» із двома-трьома ознаками для кожного уривка. Активність 3. Складання алгоритму редагування за текстом підручника (Заболотний, с. 64). Учні знаходять у тексті, що перевіряють після записування, і складають чотири кроки. Крок 1. Перечитати текст уважно. Крок 2. Перевірити, чи правильно дібрано слова та побудовано речення. Крок 3. Перевірити стиль, чи відповідають слова меті виступу та складу аудиторії. Крок 4. Прибрати слова, що стилістично випадають із тексту. Далі застосовують алгоритм до уривка «Грім і блискавка... Хто не спостерігав ці явища... Як полосне через усе небо, як цвьохне прямо перед очима...». Очікуваний варіант. «Грім і блискавка є природними явищами. Між хмарою та землею відбувається зигзагоподібний розряд, напруга якого сягає сотень мільйонів вольт. Щосекунди в землю вдаряє 100 розрядів блискавок.» Прибрано запитання до читача й розмовно-образні вислови. Продукт. Картка з алгоритмом і відредагований уривок. Типова помилка. Змішування слів різних стилів в одному тексті.

Закріплення 9 хв

Учитель: Роздає пари завдання, контролює час, після виконання організовує перевірку з відповідями.

Учні: Виконують чотири завдання в парах, перевіряють за відповідями.

Рефлексія 4 хв

Учитель: Просить повернутися до проблемного питання й виконати рефлексію за формулюванням нижче.

Учні: Письмово відповідають на проблемне питання, потім усно діляться висновками.

Домашнє завдання 2 хв

Учитель: Оголошує й коротко коментує базове завдання та завдання за вибором.

Учні: Записують домашнє завдання в щоденники.

Завдання для закріплення

1. Визначте стиль уривка та назвіть дві його ознаки. «Територія України є неподільною і недоторканною. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України. Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.»

Відповідь: Офіційно-діловий стиль. Ознаки стилю, узагальненість і офіційний, безсторонній виклад без емоційних слів, а також чітке юридичне формулювання («набирає чинності з моменту його схвалення»).

2. Прочитайте уривок О. Олеся «О слово рідне! Будь мечем моїм! Ні, сонцем стань! Вгорі спинися, осяй мій край і розлетися дощами судними над ним». Визначте основну думку та мету автора.

Відповідь: Основна думка є потребою утвердження рідного слова на рідній землі. Мета автора переконати читача в життєдайній силі рідного слова й у потребі плекати його (Ющук, с. 62).

3. У науковому тексті про грозу є три речення. Яке з них порушує єдність стилю й чому? 1. На Землі одночасно відбувається майже 2000 гроз. 2. Щосекунди в землю вдаряє 100 розрядів блискавок. 3. Як полосне через усе небо, як цвьохне прямо перед очима.

Відповідь: Третє речення (про «полосне» й «цвьохне») порушує єдність стилю. Воно образне й емоційне, має розмовні слова, що не відповідають точності й об’єктивності наукового викладу.

4. Відредагуйте речення з наукового тексту про дощ, прибравши слова, що випадають зі стилю. «Коли краплі дощу ну зовсім дрібненькі, менші за 0,5 мм, то така штука має назву мряка.»

Відповідь: Приклад редагування. «Дощ із краплями розміром менше ніж 0,5 мм має спеціальну назву мряка.» Прибрано розмовні слова «ну зовсім дрібненькі», «то» й «така штука», додано точне слово «розміром».

Диференціація

Сильним: Складіть науковий опис ліхтаря Івана Кулібіна на 3–4 речення за фактами. Задня стінка ліхтаря зроблена з дрібних шматочків дзеркального скла, вона відбиває світло єдиної свічі стільки разів, скільки в ній було шматочків скла (Бондаренко, с. 18–19). Позначте в описі слова-терміни та перевірте текст за алгоритмом редагування.

Підтримка: Скористайтеся зразком редагування на іншому прикладі. Було «Мабуть, Нобель хотів, щоб премії давали тим, хто найкращий, не зважаючи, звідки він». Стало «Премії присуджують найдостойнішим незалежно від національності кандидата»

(Бондаренко, с. 22). Прибрано припущення «мабуть» і розмовний зворот. Пройдіть чотири кроки алгоритму з карткою перед очима.

Домашнє завдання

Базове: Бондаренко, вправа 34 (завдання 1, с. 20). Випишіть невеликий текст наукового стилю з підручника з географії чи біології й зробіть його стилістичний аналіз за ознаками наукового стилю.

За вибором: Ющук, вправа 81 (с. 63). Прочитайте розповідь В. Чабаненка й дайте усні відповіді на шість запитань до неї, зокрема про основну думку, настрій, мету та читачів.

Рефлексія

Прийом «Одна думка». Письмово, у два-три речення, учні відповідають на проблемне питання уроку (півтори хвилини). Усно двоє-троє учнів зачитують відповіді й називають один крок алгоритму редагування, який вони застосують у наступному письмовому завданні.

Історична довідка

Слово текст походить від латинського textum, що означає «тканина, поєднання». Тому текст можна уявити як тканину, у якій окремі речення сплетено в одну цілість. Ця образність допомагає пояснити, чому в тексті важливі зв’язність і послідовність викладу.

Джерела:

- Українська мова (Бондаренко) 10 клас, с. 13, 14
- Українська мова (Бондаренко) 10 клас, с. 14, 15
- Українська мова (Бондаренко) 10 клас, с. 15, 16, 17
- Українська мова (Бондаренко) 10 клас, с. 17
- Українська мова (Бондаренко) 10 клас, с. 17, 18
- Українська мова (Бондаренко) 10 клас, с. 18, 19
- Українська мова (Бондаренко) 10 клас, с. 19, 20
- Українська мова (Бондаренко) 10 клас, с. 20, 21
- Українська мова (Бондаренко) 10 клас, с. 21, 22